

УДК 94 (477)

Модест Чорний, к.і.н.

Львівський національний університет

ГАЛИЦЬКІ ЗЕМЛІ У КОНТЕКСТІ СХІДНОЇ ПОЛІТИКИ ТЕВТОНСЬКОГО ОРДЕНУ ТА АНТИОСМАНСЬКИХ ХРЕСТОВИХ ПОХОДІВ XV СТ.

У статті розглянуто галицькі землі у контексті східної політики тевтонського ордену та антиосманських хрестових походів XV ст.

Тевтонський орден, Грюнвальдська битва, антиосманський хрестовий похід.

У контексті чергового відзначення понад 500-літньої річниці Грюнвальдської битви і виступів у пресі та заяв окремих науковців і політиків, держава Тевтонського ордену постає як постійний агресор стосовно усіх без винятку слов'янських земель та держав. Такі неослов'янофільські та політично кон'юнктурні заяви, які не мають нічого спільного із науковою об'єктивністю, вимагають рішучого спростування. Крім того, увесь період XV ст. стосовно галицьких земель колишнього Галицько-Волинського князівства, не лише у контексті їхніх взаємин із Тевтонським орденом, але і загалом, опинився поза увагою українських дослідників.

У XIII – XIV ст. Тевтонський Орден був впливовим політичним і торговельним партнером Галицько-Волинського князівства. Львів, як його столиця, підтримував торговельні взаємини із містами Тевтонського Ордену Торном (Торунем), Данцігом (Гданськом) та столицею орденської держави – Марієнбургом (Мальборком). У Львові компактно проживала численна німецька громада, яка складалася не лише із пруських німців,

але і з німецькомовних вихідців із Моравії, Чехії, Сілезії та інших німецьких або колонізованих німцями земель Східної Європи. Значна частина власне представників пруськонімецької громади Львова (зокрема, роди Темплів, Пройсів, Гольдбергів, Бухгольців, Сметгаузів, Гелльбеземів та ін.) не поривала родинних та ділових зв'язків із своїми родичами у вказаних орденських містах, не зважаючи на подальші політичні і державно-територіальні зміни [1, 360]. Торгові інтереси орденських купців у Львові захищав почесний консул із числа місцевих купців німецького походження – вірт (ймовірно війт), у документах – wirth [2, 136 – 137]. Діяльність німецьких громад інших галицьких міст – Перемишля, Ярослава, Холма та Галича – у порівнянні зі Львовом, на жаль, поки що мало досліджена через значну розпорошеність джерел.

На львівський ринок із орденської держави привозилися і продавалися переважно реекспортовані фламандські тканини і бурштин [2, 143]. У Львові аж до початку XV ст. знаходився великий склад бурштину, щорічний торговий оборот якого становив близько 1000 пруських марок срібла [3, 232]. Через постійні війни проти Литви та Польщі магістри Тевтонського Ордену заохочували торгівлю. Серед предметів імпорту з держави Ордену до галицьких значним попитом користувалося залізо (у зливках чи металобрухт), яке використовувалося для виготовлення зброї та обладунків [4, 16]. Імпортоване з Ордену залізо було якіснішим аніж болотянорудне місцеве. Торгуючи із орденськими містами, які входили до Ганзейської Ліги, купці із галицьких земель своїми товарами (зокрема, сіллю, хустром, медом, хлібом, деревом і виробами з дерева) також брали участь у цій торгівлі.

Лицарі Ордену були союзниками Данила Галицького та його наступника – Лева Даниловича під час їхніх воєн проти Литви та Польщі у 40 – 50-х і 70 – 80-х XIII ст. Про добрі взаємини між обома державами

свідчить ряд міждержавних договорів, тексти яких збереглися до нашого часу. У 1316 р. галицько-волинські князі Андрій і Лев уклали мирний (можливо, союзний) договір із магістром Тевтонського ордену Карлом фон Тріром [5, 128]. У 1325, 1334 – 1335 рр. князь Болеслав-Юрій Тройденович підтвердив союзні договори, укладені між Тевтонським Орденем (магістри Ордену Веренгер фон Торн, Людер, Теодоріх фон Альтенбург) і його попередниками [5, 134 – 137]. Усі ці договори за своєю сутністю були, фактично, спрямовані проти Польського королівства, політичний вплив якого починає зростати після 1320 р., коли відбулася королівська коронація Владислава I Локєтка і відновлене королівство починає боротьбу із Тевтонським орденем та його союзниками.

Бойові дії початку та другої половини 40-х рр. XIV ст. ймовірно мали негативний вплив на розвиток галицько-орденських взаємин. У березні 1341 р. воєвода Дмитро Дєтько повідомив магістрат і купців Торуня про перемир'я із польським королем Казимиром III і гарантував прибулим купцям сприяння у набутті громадянства і звільнення від повинностей [5, 140].

Втрата державності галицьких земель у 1349 р. у часі співпала із періодом поширення у землях Центрально-Східної Європи епідемії чуми, а також із початком затяжних воєн Ордену проти Литви. Підсумком цих воєн стало політичне зближення Литовського князівства і Польського королівства, яке проявилось в укладенні Кревської унії у 1385 р. Кревська унія, польсько-литовське політичне зближення, успішна експансія Польського королівства на територію Поділля, а також початок масової іноземної економічної та католицької колонізації галицьких земель призвели до суттєвого послаблення (а в подальшому і асиміляції) значної частини політично активної галицької світської аристократії та середніх землевласників. Через попередні гострі конфлікти магістрів Ордену із Авіньйонською папською курією, фактично була зведена нанівець

місіонерська діяльність орденського духовенства за межі кордонів держави Ордену [6, 144]. Територія Тевтонського ордену, таким чином, геополітично суттєво віддалилась від галицьких земель. Крім того, Орден досягнув у другій половині XIV ст. свого територіального максимуму від Вісли до Нарви, охоплюючи загальну площу 200 тис. км², яку контролювало 426 братів-лицарів і 3200 кнехтів [7, 304]. У такій ситуації актуальним завданням було контролювати ті володіння, які були, аніж проводити військову експансію, яка неминуче вела до ще більшого розпорошення військових ресурсів Ордену.

У другій половині XIV ст., внаслідок захоплення земель Східної Галичини Польщею, торгівля між містами Тевтонського Ордену і Львовом була обмежена, проте не припинялася остаточно. Обмеження торгівлі з Орденем, запроваджені у Польському королівстві у другій половині 90-х рр. XIV ст., призвели до поживлення руху торгових караванів у молдавському та кримському напрямку. У 1407 р. львівські купці заснували свій торговий дім у Сучаві [8, 66]. Фінансові ресурси міста та його купецтва польська влада активно використовувала у власних політичних інтересах. Зокрема, у 1405 р. усі львівські міщани були змушені платити контрибуцію на викуп Добжинської землі, яка належала тоді союзнику Тевтонського Ордену Владиславу Опольському (колишньому наміснику Галицької Русі за часів Людовика I Угорського в 1372 – 1378 рр.) [9, 102].

Загалом, німецьке населення галицьких міст відзначалося цілковитою лояльністю до польських інтересів і байдужістю стосовно політики Тевтонського ордену. Так сталося через те, що магістри Ордену від другої половини XIV ст. в інтересах лицарської аристократії проводили систематичну політику щодо юридичних обмежень представників інших соціальних станів своєї держави. Встановлювався дошкульний монопольний і податковий контроль чиновників Ордену за зовнішньою і

внутрішньою торгівлею цієї держави [10, 302]. Також обмежувалися права та привілеї неорденського дворянства, духовенства та міщанства орденських міст, стосовно яких було збільшено норми оподаткування та повинностей [11, 260]. Здійснювалося усе це зовсім не зважаючи на німецьке етнічне походження усіх представників цих соціальних станів. Однак у той час ще не відбулося чіткого політичного структурування усіх сил антиорденської опозиції у пруських землях. У цій ситуації, безперечно, проявилася станова солідарність німецького міщанства та купецтва проти орденської лицарської олігархічної аристократії. Стимулювало їхній на той час пасивний спротив і те, що в Польському королівстві у XIV – XV ст., на протипагу орденській державі, шляхта та міщанство іноді навіть внаслідок спільної політичної боротьби отримували для себе важливі привілеї від держави. Саме тому не зафіксовано у галицьких землях і жодних спроб проорденських повстань німецьких міщан та купців проти польської королівської влади, типових для періоду першої половини XIV ст. у польських землях у час їх воєн із Тевтонським орденем та Чеським королівством.

Із початком бойових дій Польщі проти держави Тевтонського ордену 18 травня 1410 р. Владиславом Ягайлом у Львові (як і у решті інших міст Корони) було запроваджено спеціальний податок на війну проти Ордену і пруський похід – від кожної гривні прибутку (48 грошів) і 2 гривні від кожного дому [12, 150]. Цей податок змушені були заплатити також і представники німецької громади і, зокрема, особисто сам захисник комерційних інтересів Ордену – львівський райця Еберхард (Аберко) Сметгауз [13, 24]. Полк Львівської землі із власним прапором брав участь у Грюнвальдській битві у складі армії Польського королівства [14, 193]. Проте самі львівські міщани були звільнені від обов'язку брати участь у поході проти Тевтонського Ордену [13, 25].

Після переможної для польсько-литовських військ Грюнвальдської битви до Львова було привезено 51 прапор розгромлених військ Ордену [15, 135]. За звичаєм переможців прапори були спочатку кинуті на землю перед ратушею. Згодом, до 11 листопада 1410 р., вони перебували у львівському кафедральному костелі Успіння Діви Марії, а потім трофейні прапори були перевезені Владиславом Ягайлом до Кракова, де вони перебували аж до часу австрійської окупації міста у 1774 р. [15, 138]. Також до Львова було привезено полонених тевтонських лицарів для того, щоб отримати за них викуп. Спочатку полонених помістили у Низькому Замку, а згодом перевели до в'язниці Високого Замку [16, 58]. Про їхню точну кількість і подальшу долю нічого невідомо. Вочевидь, вони були відпущені після сплати викупу.

Незважаючи на політичну напругу у взаєминах між Польським королівством і Тевтонським Орденем, німецька мова і надалі активно використовувалася у міських канцеляріях для створення документів до кінця XV ст. Польські королі, надаючи місту привілеї, також створювали привілейні і дарчі грамоти цією мовою.

На Костанцькому соборі, сесії якого відбувалися після Грюнвальдської битви, дипломати Тевтонського ордену розраховували політично послабити вплив Польщі у церковній та політичній сферах. Тевтонські орденські емісари почали провокувати окремі чернечі ордени Польського королівства до сепаратизму від польського церковно-адміністративного підпорядкування. Найактивніше ці процеси відбувалися у структурі Домініканського чернечого ордену, де серед чернечого складу була значна кількість німців. Невдалою була спроба домініканців німецького походження у 1417 – 1418 рр. виокремити 14 монастирів зі складу Польської орденської провінції (йшлося про монастирі на територіях Сілезії, Пруссії та Помор'я) і утворити нову провінцію «Нижня

Тевтонія» (*Teutonia Inferior*) [17, 188]. Посилення германофільських настроїв серед чернечих орденів королівства в умовах гострої політичної боротьби проти впливу імператора Сигізмунда і Тевтонської орденської держави змусило Владислава II Ягайла підтримати домініканців польського походження та спільними зусиллями вберегти монастирську провінцію від розколу [18, 90]. Керівництво Домініканського ордену засудило розкольницькі дії ченців пруських монастирів і покарало карцером їхнього лідера – Ніколауса Баєра [19, 460]. Домініканські монастирі міст Галичини дій розкольників не підтримали, не зважаючи на те, що більшу половину їхнього особового складу становили німці.

Одночасно із цими подіями, у 1417 р. професор Краківського університету домініканець Йоганн Фалькенберг за гроші магістра Ордену Міхаеля Кюхмайстера написав антипольський політичний трактат «Сатира», текст якого було оприлюднено під час засідань Констанцького собору. У тексті трактату містився рішучий заклик до хрестового походу проти Польщі і вбивства її короля Владислава Ягайла, який оголошувався язичником, котрий лише покійно прийняв християнство [20, 408]. У тексті трактату згадувалося і про те, що Польське королівство, прикриваючись християнськими чеснотами, є загарбником, який підступно окупував землі Руського королівства і Поділля [20, 410]. Цей твір викликав обурення Ягайла і спричинив дипломатичний скандал. Згідно норм домініканського орденського статуту, Йоганн Фалькенберг мав бути покараний довічним ув'язненням як єретик [20, 414]. Однак, новообраний на той час папа Мартин V, всупереч протестам польського духовенства, наказав відпустити ченця, обмеживши його покарання лише знищенням єретичного твору [20, 415]. Памфлет Й. Фалькенберга не викликав жодних переслідувань Домініканського ордену з боку королівської влади на території Польського королівства. Очевидно, короля цілком задовольнила

політична позиція орденського керівництва, котре рішуче засудило ченця-відступника. Окрім проорденських політичних демаршів домініканських ченців німецького походження більше не було. Загалом, на Констанцькому соборі, вперше після поразки угорсько-французько-польських хрестоносців під Нікополем у 1396 р. набула популярності ідея організації хрестового походу проти Османської імперії, який ініціював кардинал Джовані Домініці [21, 399].

Під час сесій Базельського собору 1431 – 1449 рр. дипломати та прелати Тевтонського ордену разом із представниками польського кліру в судовому порядку вирішували питання конфліктних взаємин представників духовенства і чернецтва у містах орденської держави [22, 202 – 203]. Питання державної приналежності галицьких земель між сторонами не піднімалися. У цей же період у 1444 р. антиосманський похід польського короля Владислава III також організовувався як хрестовий. У львівській рахунковій книзі того часу було вписано окрему статтю видатків на організацію хрестового походу (*pro crucesignatis*) [26, 74]. Похід завершився катастрофічною поразкою хрестоносних військ 10 листопада 1444 р. Однак, лицарів Тевтонського ордену серед його учасників не було.

Після завоювання турками Константинополя у 1453 р. та генуезьких володінь у Криму, всі німецькі купецькі родини Львова збанкрутували. Турецька влада конфіскувала їхні товари разом із генуезькими у всіх колишніх візантійських володіннях у Константинополі, Трапезунді та Криму [6, 105]. Банкрутство львівських німецьких купецьких родин призвело до поступової їхньої асиміляції міським польським середовищем шляхти та міщанства. У наш час лише місцеві слов'янізовані львівські топоніми – Робертові Пасіки (тепер північна частина вул. Пасічної), Личаків (Лютценгоф – двір Лютца), Клепарів (власність Кльопперів), Замарстинів

(власність роду Зоммерштайнів), Кульпарків (власність Гольдбергофів), Майорівка (власність Маєрів) – нагадують про своїх давніх власників колишніх тамтешніх сільських маєтностей. Процес асиміляції відбувся так, що до вересня 1772 р. у Львові вже не залишилось жодного німецького роду, представники якого могли б засвідчити свою приналежність до давніх львівських купецько-міщанських родин XIV – XV ст.

Ідея організації нового антиосманського хрестового походу не втрачала своєї актуальності для ієрархів католицької церкви. Однак були суттєві проблеми із реалізацією цієї ідеї У липні 1459 р. папа Калікст III призначив свого легата Маріо де Фрегено проповідувати хрестовий похід проти турецького султана Магомета II у Литві та Львівській архидієцезії [22, 106]. Однак папський легат, під час своїх поїздок Галичиною, зловживав своїм становищем і був ув'язнений у Львові. Легата було звільнено з в'язниці лише на вимогу львівського архиєпископа Гжегожа з Сянока [23, 15].

У листопаді 1463 р. папа Пій II знову оголосив хрестовий похід на допомогу Угорському королівству проти агресії Османської імперії. До участі в поході закликали і в Галичині. У лютому-березні 1464 р. хрестоносці збиралися в землях Східної Галичини під проводом шляхтича Щасного. Загальна їхня кількість становила приблизно 1200 осіб [24, 92]. Коли їм було відмовлено у наданні коштів і стало зрозуміло, що похід в Угорщину не відбудеться, вони розпочали розбійні напади на місцеву шляхту, православних та євреїв [24, 93]. У березні банда хрестоносців Щасного підступила до Львова. Погрожуючи штурмувати місто, хрестоносці вимагали від магістрату видати їм на розправу усіх міських євреїв. Хоча ця вимога не була виконана, львівський магістрат визнав за доцільне заплатити хрестоносцям викуп і надати невелику кількість харчів [24, 94]. Після цього Щасний із своїм загоном відступив від міста і продовжив свої грабіжницькі

напади на містечка і села Східної Галичини. Особливо від їхніх нападів постраждав Жидачівський повіт, який був адміністративною складовою Львівської землі [24, 94]. 3 квітня 1464 р. хрестоносці Щасного влаштували єврейський погром і грабунки у середмісті Кракова на вул. Святої Анни, а наступного місяця зграї хрестоносних грабіжників разом із їхнім ватажком було знищено за допомогою шляхетського ополчення [27, 217]. Фактично, внаслідок цих подій на деякий час ідея антиосманського хрестового походу була скомпрометована.

Після поразок у війнах проти Польського королівства, з 1466, згідно умов Торунського миру, Тевтонський Орден визнавав свою васальну залежність від польських королів. Як васали, магістри Ордену були зобов'язані надавати військову допомогу Польщі у війнах проти татарів і турків [28, 269]. Однак магістри, які були при владі до 1489 р. (Людвіг фон Ерліхсгаузен, Генріх Ройс фон Плауен, Генріх фон Ріхтемберг, Мартін Трухзесс), принципово не надавали такої допомоги, зволікаючи навіть із принесенням обов'язкової особистої васальної присяги [28, 271].

У 1489 – 1497 рр. великим магістром Ордену був Йоганн Тіфен, котрий у 1493 р. визнав себе васалом польського короля Яна Ольбрахта. Невідомі мотиви такого рішення правителя орденської держави. Очевидно, воно вмотивовувалося слабкістю влади магістра. У Польському королівстві королем Яном Ольбрахтом у 1497 р було оголошено хрестовий похід проти Молдавського князівства, яке на той час, завдяки політиці господаря Стефана Великого, стало союзником Османської імперії. Похід попри своє загальноєвропейське оголошення не набув популярності в інших державах і виявився справою лише однієї держави – Польського королівства.

Для підняття власного політичного і військового авторитету Й. Тіфен вирішив взяти участь у поході із загоном орденських лицарів. Загальна кількість лицарів, котрі взяли участь у поході на Молдавію, становила

400 воїнів (лицарів-братів ордену разом із озброєними слугами та зброєносцями) [29, 290]. Похід розпочався з Пруссії 1 червня 1497 р. Детальна інформація про цей похід хрестоносних тевтонських лицарів, у їхньому останньому в історії хрестовому поході, міститься у щоденнику секретаря великого магістра – Люборіуса Накера.

Місцем зустрічі польської королівської армії та пруських лицарів спочатку було визначено містечко Глиняни. Військо хрестоносців із інших земель Польського Королівства за присутності самого короля збиралося тоді протягом червня за межами львівського середмістя. Їхній табір тягнувся пасмом від церкви св. Юра до костелу св. Станіслава (до території сучасних львівських вулиць І. Тиктора та Городоцької). Загалом сучасники відзначили цілий ряд лиховісних знамень, які згодом були розцінені львівським хроністом Бартоломеєм Зиморовичем як провісництво майбутньої поразки. Протягом того місяця у таборі хрестоносців блискавка зламала відзнаки кількох хоругв і убила трьох людей; під час повені на зазвичай мілководній річці Полтві втопився на переправі королівський кінь; коли король перед початком походу приймав причастя, облатка впала на землю; врешті, коли військо польських хрестоносців виходило за межі міста в напрямку на Снятин, їх деякий час супроводжував божевільний селянин із розпачливим криком: «Куди йдете?! На смерть йдете!!!» [16, 98].

Протягом червня пруські хрестоносці рухалися територією Польщі через Варшаву і Люблін. Вже 22 червня 1497 р. на шляху до Любліна загін почав потерпати від нестачі коштів. Тому магістр Й. Тіфен написав два листи до свого намісника у Пруссії Вільгельма фон Айсенберга і польського короля, з проханням прислати до нього гінців із додатковими коштами на похід. Пруські хрестоносці безрезультатно чекали грошей у Любліні до 1 липня. Тоді на спільній нараді командування загону прийняло рішення рухатися далі. 7 липня загін лицарів прибув до Белза. Тут між

тевтонськими лицарями і лицарями польського Добжинського ордену, котрі теж йшли у хрестовий похід, стався конфлікт після п'ятики останніх. Хоча жертв з обох сторін не було, для того, щоб уникнути подальшого загострення конфлікту, Й. Тіфен прийняв рішення із загоном покинути Белз і рухатися землями Жовківщини у напрямку на Глиняни [29, 293]. Очевидно, нестачу коштів хрестоносці розраховували ліквідувати за рахунок майбутніх трофеїв.

Хоч німецький лицарський загін рухався дисципліновано, місцеве населення ставилося до цього загону з острахом і недовірою, оскільки раніше тут пройшло польське королівське військо, котре означило свій шлях грабунками та вбивством кількох місцевих селян. 11 липня пруські хрестоносці прибули до містечка Куликова (тепер Жовківського р-ну, Львівської обл.). Неподалік від цього містечка між окремими лицарськими слугами сталася кривава сутичка. Слуга обозного лікаря Вільгельма Гальдендорфа – Йоганн з невідомих причин смертельно поранив слугу іншого лікаря загону – Ніколауса Сіммерліна. Від отриманої рани згодом той помер [29, 294]. Вбивця утік до Львова, а Ніколауса було поховано на куликівському цвинтарі. Очевидно, потреба спіймати і покарати злочинця і визначила напрямок руху загону пруських лицарів на Львів. 12 липня між тевтонськими лицарями і добжинцями сталася ще одна збройна сутичка під час переправи через р. Яричівку (тоді одна з приток р. Полтви, тепер – місцями пересохлий струмок), але цей конфлікт також вдалося припинити без жертв [29, 295].

13 липня 1497 р. пруський хрестоносний загін прибув до міських мурів Львова. Львівський підстароста Ян Дзедушицький разом із бургомістром та ескортом із тридцяти двох вершників виїхали назустріч великому магістрові. Згодом усі вони, разом із тевтонськими лицарями, із розвернутими прапорами і штандартами, урочисто в'їхали до міста

[29, 296]. Великому магістрові було надано для проживання дім багатого міщанина Йоганна, інших лицарів теж було поселено в межах середмістя Львова. Дружина міщанина, у домі котрого зупинився магістр Ордену, наступного дня народила сина. У суботу 15 липня магістр Й. Тіфен разом із іншим лицарем Ордену, – комтуром Голандії Сімоном фон Драге, на прохання господаря будинку, брали участь в обряді хрещення немовляти (іменем Йоганн) і святковому бенкеті з цього приводу. Однак, уже у наступного тижня охрещена дитина померла [29, 296].

Під час перебування тевтонських лицарів у Львові знову стався вже третій конфлікт із добжинськими лицарями. Тоді добжинці поскаржилися до львівського магістрату на те, що тевтонці вигнали їх із зайнятого раніше будинку. Добжинці не обмежилися лише скаргами до суду, водночас силоміць вигнавши німецьких лицарів із спірного будинку. Львівський магістр прийняв рішення стосовно обох сторін суперечки – чітко малювати крейдою на фасадах будинків означення приналежності до військ, які перебувають на пості [29, 297]. Тевтонці вигнали добжинців із спірного будинку і після того, коли магістр пригрозив, що поскаржиться королю, конфлікт було припинено і усі примирилися [29, 297]. Тоді ж у Львові було спіймано розшукуваного тевтонцями слугу-вбивцю. 17 липня, коли загін пруських хрестоносців вишикувався у похідний стрій, за наказом великого магістра спійманому вбивці Йоганну було прилюдно відрубано голову [29, 297].

Місто надало тевтонським лицарям провідника, щоб той провів загін безпечною дорогою, але не до королівського табору, який змінив своє розташування, переїхавши до с. Могільниці (тепер Тербовлянського р-ну, Тернопільської обл), а до Галича, що вважався зручнішим пунктом для подальшого переходу кордону із Молдавським князівством [29, 298].

Тевтонські хрестоносні лицарі вирушили зі Львова через Давидів, Бібрку і Рогатин і 22 липня розташувалися табором біля Галича на лівому

березі Дністра [29, 298]. Слід зазначити, що пруські хрестоносці і надалі дотримувалися суворої дисципліни і під час походу, і під час зупинки у таборі, використовуючи для закупок усього необхідного особисті кошти і цінності. З табору пруських хрестоносців до тодішнього галицького старости Станіслава з Ходча було надіслано листом запитання, чи лицарі можуть переправитися через ріку і одержати на другому березі харчі та фураж. У цьому тевтонським лицарям було відмовлено і загін перемістив свій табір на поле між селами Кокольники і Бубло, яке разом із вказаними селами належало Львівській католицькій архидієцезії, чекаючи подальших розпоряджень від короля, який із своїм хрестоносним військом був на відстані 12 миль від пруського загону (в с. Міхалічі, біля м. Городенки, Івано-Франківської обл.). Староста, у свою чергу, мав на меті використати лицарів для оборони Галича у випадку можливого вторгнення молдавського чи турецького війська [29, 297]. Згодом, до хрестоносців приєднався загін із 150-ти польських піхотинців для допомоги у спорудженні мосту через Дністер [29, 297].

5 серпня львівський католицький архієпископ Анджей Боришевський, на землях якого був табір хрестоносців, щоб уникнути їх подальшого розорення постоем військових, впросив галицького старосту, щоб той нарешті дозволив тевтонським лицарям переправу через Дністер. У той час в таборі серед лицарів поширилася епідемія дизентерії. Серед тих, хто захворів, був і магістр Й. Тіфен. Незважаючи на хворобу, магістр відправив посланця до Пруссії для того, щоб той привіз гроші для їхнього загону до Львова. Магістр розраховував забрати їх саме з цього міста. Доки польська армія та пруський загін зволікали, турецько-татарське військо 8 серпня перейшло кордон і пограбувало м. Коломию [29, 298].

10 серпня через погіршення здоров'я магістра командуванням загону було прийнято рішення про те, що частина загону разом із хворим магістром вирушить назад до Пруссії, а частина на чолі з комтуром

Юргеном Вормом (140 воїнів у повному бойовому спорядженні та з обозом) піде із королівським військом у буковинські землі Молдавського князівства. Наступного дня про це рішення було повідомлено короля Яна Ольбрахта. 17 серпня магістр із своїм загоном, лежачи на возі, вирушив попередньо пройденим шляхом через Львів до Пруссії [29, 300].

21 серпня Й. Тіфен знову прибув до Львова уже без пишного прийому. Сюди ж прибув посланець із Пруссії із грішми, а також із звісткою про те, що на васальній Тевтонському Ордену землі Лівонії готується агресія Московії [29, 301]. Магістр встиг написати листа Яну Ольбрахту, щоб той дозволив йому їхати для підготовки оборони проти московитів і дозволив повернутися з Буковини пруському загонові. Однак, 23 серпня здоров'я магістра погіршилося настільки, що він висповідався і прийняв останнє Причастя. 25 серпня 1497 р. магістр Ордену Й. Тіфен помер. Його тіло було загорнуте у вощену тканину і перевезене для поховання у тодішній столиці Тевтонського Ордену – Кенігсберзі (тепер м. Калінінград, Російської Федерації). Й. Тіфен був першим і останнім за час існування орденської держави магістром Тевтонського Ордену, що навіть ціною власного здоров'я і життя намагався виконати свій васальний обов'язок стосовно Польського королівства. Похід, здійснений у польських політичних інтересах, ще більше послабив і без того уже незначний вплив Ордену у Центрально-Східній Європі.

Хрестовий похід Яна Ольбрахта проти Молдавії після ряду сутичок між військами закінчився поразкою у жовтні 1497 р. Ця поразка мала важкі військово-політичні наслідки не лише для Польщі, але й для Львова. Через поразку польської хрестоносної армії було ослаблено південні і південно-східні рубежі Польського королівства. Молдавське князівство ще більше посилювало свій союз із Османською імперією. Наступного року 40000 тисячне молдавське військо, очолюване господарем Стефаном Великим,

вирушило у похід проти Польщі і 13 травня 1498 р. оточило Львів. Тоді облога Львова була невдалою і молдавське військо відступило, спаливши львівські передмістя [27].

В липні – вересні того ж року львівські передмістя знову зазнали татарського і турецького нападу. 18 квітня 1499 р. через значні збитки та руйнування, яких зазнали внаслідок цих нападав львівські міщани, Ян Ольбрахт звільнив Львів на 15 років від сплати будь-яких мит за перевезення товарів у межах Польського королівства [30, 143 – 145]. Про невдалий хрестовий похід Яна Ольбрахта, і численні його жертви серед шляхти зберігся афоризм «За короля Ольбрахта вигинула шляхта» [31, 35].

Отже, від середини XIV ст. правляча еліта Тевтонського ордену виявилася заручниками власної недалекоглядної політики «станового егоїзму», спрямованої виключно на підтримку лицарської еліти орденської держави. У контексті цієї політики представники інших соціальних станів сприймалися орденською елітою виключно як підлеглі об'єкти для визискувань, варті лише зверньопоблажливого ставлення. Слабкі спроби орденських дипломатів та емісарів виступити захисниками суверенітету галицько-волинської державності були лише політичними демаршами і без реальної військової та політичної підтримки не мали жодного значення. Таким чином, східна політика магстрів Тевтонського ордену зазнала цілковитого фіаско ще задовго до поразок на полях битв у XV ст.

Література та джерела

1. Akta grodzkie i ziemskie z czasów Rzeczypospolitej Polskiej z Archiwum tak zwanego bernardyńskiego we Lwowie, wydane staraniem Galicyjskiego Wydziału Krajowego (далі – AGZ). – Т. 1 – 24. / Pod red. B. Tatomira, X. Liskiego, A. Prochaski. – Lwów, 1868 – 1931. – Т. 14: Najdawniejsze zapiski sądów lwowskich 1440 – 1456.

2. Die Handelsrechnungen des Deutschen Ordens / Hrsg. v. C. Sattler. – Leipzig, 1887.
3. Dollinger P. The German Hanza. – London, 1970.
4. Lüdge F. Strukturwandlungen im ostdeutschen und osteuropäischen Fernhandel des 14. bis 16. Jahrhunderts. – München, 1964.
5. Купчинський О. Акти та документи Галицько-Волинського князівства XIII – першої половини XIV століть. Дослідження. Тексти. – Львів, 2004.
6. Charewichowa Ł. Handel średniowiecznego Lwowa. Studja nad historją kultury w Polsce. – Lwów, 1925.
7. Voight J. Geschichte Preussens von den Altesten Zeiten bis zum Untergange der Herrschaft des Deutschen Ordens: B. 1 – 9 / Verlag der Gebrüder Bornträger. – Königsberg, 1829 – 1860. – B. 6.
8. Roth W. Die Dominikaner und Franziskaner im Deutsch-Ordensland Preußen bis zum Jahre 1466. – Königsberg, 1918.
9. Gilewicz A. Stanowisko i działalność Władysława Opolczyka na Rusi w latach 1372–1378 // Prace historyczne wydane ku uczczeniu 50-lecia Akademickiego Koła historyków Uniwersitetu Jana Kazimierza we Lwowe 1878-1928 / pod. red. L. Finkela. – Lwów, 1928.
10. Urkundenbuch des Deutschen Ordens / Hrsg. von J. Hennes. – Mainz, 1845. – B. 1.
11. Akten der Ständetage Preußens unter der Herrschaft d. Deutschen Ordens / Hrsg. von M. Töppen. – Leipzig, 1861. – T. 1.
12. Prochaska A. Król Władysław Jagiełło. – Kraków, 1909. – T. 2.
13. Jaworski Fr. Lwów za Jagiełły // Biblioteka Lwowska. – T. 11 – 12. – Lwów, 1910.
14. Długosz J. Dzieje Polski // Dzieła wszystkie wydane staraniem A. Przedzieckiego. – Kraków, 1869. – T. 5.

15. Jana Długosza chorągwie krzyżackie / Wstęp i opracowanie S. Kuczyński. Warszawa 1987.
16. Бартоломей Зиморович. Потрійний Львів. Leopold Triplex / Пер. з латин. Н. Царьової. – Львів, 2002.
17. Acta Capitulum Generalium Ordinis Praedicatorum / Hrsg. v. B. M. Reichert, A. Frühwirth // Monumenta Ordinis fratrum Praedicatorum historica. Aus 9 Bänden. – Romae – Stutgardiae. – T. 3: 1380 – 1498.
18. Fijałek J. Dwaj dominikanie krakowscy: Jan Biskupiec i Jan Falkenberg // Księga pamiętkowa ku czi Oswalda Balzera. – Lwów, 1925.
19. Beß B. Johannes Falkenberg und der preußisch-polnische Streit vor dem Konstanzer Konzil// Zeitschrift für Kirchengeschichte. – 1889. – B. 16.
20. Acta Consilii Constantinensis: B. 1 – 4 / Hrsg. von K. Finke, H. Heimpel, A. Hollsteiner. – Münster. – 1904 – 1928. – B. 4: Urkunden.
21. Beiträge zur Geschichte des Kardinals Giovanni Dominici / Hrsg. von O. Mandonnet // Historisches Jahrbuch. – 1900.
22. Consilium Basiliense. Studium und Dokumente zur Geschichte der Jahre 1431–1437 / Hrsg. von J. Haller: B. 1 – 8. – Basel, 1896 – 1912. – B. 7: Aus dem Manuale des Notars Jakob Hüglin 1440 – 1443.
23. Loenertz R. La Société des Frères Pérégrinants. Étude sur l'orient Dominicain. – Roma, 1937.
24. Prochaska A. Lwów a szlachta // Biblioteka Lwowska. – T. 24 – 25.– Lwów, 1919.
25. Prochaska A. Konfederacja lwowska 1464 roku // Kwartalnik Historyczny. R. VI. – Lwów, 1892.
26. Księga ławnicza miejska 1441–1448 / Wyd. A. Czołowski // Pomniki Dziejowe Lwowa. – 1911. – T. 4.
27. Zubrzycki D. Kronika miasta Lwowa. – Lwów, 1844.
28. Урбан В. Тевтонский орден. – Москва, 2007.

29. Luborius Naker. Tagebuch d. Feldzuges v. Jahre 1497 // Scriptorum rerum Prussicarum / Hrsg. v. Th. Hirsch, M. Töppen, E Strehlke. – Leipzig, 1874. – В. 5.
30. Привілеї міста Львова XIV – XVIII ст. / Упорядник М. Капраль, наукові редактори Я. Дашкевич, Р. Шуст. – Львів, 1998.
31. Liske F. Cudzoziemcy w Polsce. – Lwów, 1876.

Модест Чёрный

Галицкие земли в контексте восточной политики тевтонского ордена и антиосманских крестовых походов XV в.

В статье рассмотрены галицкие земли в контексте восточной политики тевтонского ордена и антиосманских крестовых походов XV в.

Teutonic order, Gryunval'dskaya battle, antiosmanskiy cross hike.

Modest Chorniy

Galichina earths in the context of east policy teutonic an order and antiosmanskih cross hikes of XV v.

In the article Galichina earths are considered in the context of east policy teutonic an order and antiosmanskih cross hikes of XV v.

Teutonic order, Gryunval'dskaya battle, antiosmanskiy cross hike.